

ΠΡΟΛΟΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Με την έκδοση του Δελτίου εκπληρώνεται ένας από τους σκοπούς του ιδρυτικού Κανονισμού του Κέντρου Έρευνας της Ιστορίας του Νεωτέρου Ἑλληνισμού. Πραγματοποιείται επίσης ο στόχος των έρευνητών του Κέντρου να αποτυπώνουν σε περιοδικό του Κέντρου τον προβληματισμό και τη συνθετική δημιουργία τους, πράγμα τὸ ὁποῖο γίνεται ἤδη στα ἄλλα έρευνητικά κέντρα της Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν.

Εἶναι προφανές ὅτι ἡ φυσιολογία τοῦ περιοδικοῦ ἑνὸς έρευνητικοῦ κέντρου προσδιορίζεται κατὰ κύριο λόγο ἀπὸ τὸ έρευνητικὸ ἀντικείμενο τοῦ κέντρου καὶ τὸν προγραμματισμὸ του. Στὰ πλαίσια αὐτὰ θὰ κινηθεῖ καὶ τὸ περιοδικὸ τοῦ Κέντρου μετὰ τὴ φιλοδοξία νὰ καλύψει desiderata τῆς σύγχρονης έρευνας ἀπὸ τὸν προβληματισμὸ σὲ ζητήματα μεθοδολογίας μέχρι τὴν ιστορικὴ σύνθεση.

Ὁ πρῶτος τόμος τοῦ περιοδικοῦ ἀφιερώνεται στὴ μνήμη τοῦ Ἐλευθερίου Πρεβελάκη, πὺ ἔφυγε ἀπὸ τὴ ζωὴ στὴ 11 Ἰουλίου τοῦ 1991. Ὁ Ἐλευθέριος Πρεβελάκης υπῆρξε ἀπὸ τοὺς σημαντικότερους Ἕλληνες ιστορικούς τῆς γενιᾶς του. Κατὰ τὸ διάστημα 1962-1980 διετέλεσε Διευθυντὴς τοῦ Κέντρου, στὴ συνέχεια δὲ ἐργάσθηκε σ' αὐτὸ ὡς ἐπιστημονικὸς συνεργάτης μέχρι τὴν παραμονὴ τοῦ θανάτου του. Σὲ ὄλο αὐτὸ τὸ διάστημα ἡ ζωὴ καὶ ἡ ἐπιστημονικὴ δημιουργία τοῦ Πρεβελάκη συνεδέθη μετὰ τὸ Κέντρο, τὸ ὁποῖο ὠργάνωσε ὡς κέντρο τεκμηριώσεως. Εἰς αὐτὸν ὀφείλονται ὁ προσανατολισμὸς τοῦ Κέντρου στὴν έρευνα τῶν πηγῶν τοῦ 19ου καὶ τοῦ 20ου αἰῶνα, ἡ συγκρότηση τῆς εἰδικῆς βιβλιοθήκης του καὶ τοῦ ἀρχείου μικροταινιῶν, ἡ ὀργάνωση τοῦ προγράμματος τῆς θεματικῆς ιστορικῆς βιβλιογραφίας τοῦ νεωτέρου ἑλληνισμού, καὶ τῶν ἐκδοτικῶν προγραμμάτων τοῦ Κέντρου. Ἡ μαθητεία ὄλων μας κοντὰ του υπῆρξε ἄσκηση στὴ μέθοδο, στὴ συνέπεια, στὸν ἐπιστημονικὸ διάλογο. Ὁ νηφάλιος λόγος του ἔδωσε τὸ στίγμα γιὰ τὴν καλλιέργεια πνεύματος συνεργασίας στὸ Κέντρο.

Στὸν ἀφιερωματικὸ αὐτὸ τόμο τοῦ περιοδικοῦ συμμετέχουν μετὰ μελέτες τους οἱ Γιώργος Ἀλισανδράτος, Ἐλένη Γαρδίκια Κατσιαδάκη, Κατερίνα Γαρδίκια, Ἐλισάβετ Κοντογιώργη, Χρῆστος Λοῦκος, Πέτρος Μάτσης, Ἐλένη Μπελιᾶ, Μάρω Πρεβελάκη, Γιώργος Πρεβελάκης, Σωτῆρης Ριζᾶς, Εὐθύμιος Σουλογιάννης, Δημήτρης Σοφιανός, Μαρία Σπηλιωτοπούλου, Ἀριστείδης Στεργέλλης καὶ Μενέλαος Τουρτόγλου. Ἡ συμβολὴ τῆς Έρευνήτριας τοῦ Κέντρου Κάλλιας Καλλιατάκη Μερτικοπούλου μετὰ θέμα "Τὸ λόγιον Ἡράκλειον 1850-

1880" ὑπερέβη τὰ ὅρια ἑνὸς ἄρθρου· ἀποτελεῖ γιὰ τὸ ἀντικείμενο ποῦ πραγματεύεται μονογραφία καὶ θὰ δημοσιευθεῖ αὐτοτελῶς στὴ σειρὰ δημοσιευμάτων τῆς Ἑταιρίας Κρητικῶν Ἱστορικῶν Μελετῶν.

Οἱ δημοσιευόμενες μελέτες καλύπτουν ὅλο τὸ φάσμα τῶν σκοπῶν καὶ τοῦ ἐρευνητικοῦ προγραμματισμοῦ τοῦ Κέντρου: ἐκτείνονται χρονικὰ στὸ 19ο καὶ τὸν 20ὸ αἰῶνα, εἰς αὐτὲς δὲ ἐκπροσωπεῖται ὁ προβληματισμὸς στὴν ἱστορικὴ μεθοδολογία, ἡ ἀξιοποίηση τῶν πηγῶν, ἡ βιβλιογραφία, ἡ σύνθεση. Εἰδικώτερα ὁ τόμος ἀνοίγει καὶ κλείνει μὲ δύο μελέτες ἀναφερόμενες σὲ προγράμματα τοῦ Κέντρου. Καὶ οἱ δύο παραπέμπουν στὸν Ἑλευθέριο Πρεβελάκη. Ἡ πρώτη ἔχει τὴ σφραγίδα τοῦ προγραμματισμοῦ ὑποδομῆς ποῦ ἐκεῖνος καθιέρωσε στὸ Κέντρο. Ἡ δεύτερη ἔχει προκύψει ἀπὸ τὸ πρόγραμμα Βιβλιογραφίας, τὸ ὁποῖο εἶχε ὀργανώσει ὁ ἴδιος καὶ εἶχε καταρτίσει τὸν Κανονισμό του.

Στὴν πρώτη περίπτωση ἡ Ἑλένη Γαρδῖκα Κατσιαδάκη ἀναπτύσσει τὸν προβληματισμὸ της γιὰ τὸ σχεδιασμὸ προγράμματος Νεοελληνικῆς Προσωπογραφίας μὲ τὴ χρήση καὶ τὶς ἐφαρμογὲς τῆς σύγχρονης τεχνολογίας καὶ ὑποβάλλει σχετικὴ πρόταση. Ἡ προσέγγιση γίνεται εἰδικώτερα προκειμένου γιὰ τὴν Ἑπτανησιακὴ Προσωπογραφία, ἡ κατάρτιση τῆς ὁποίας ἀποτελεῖ νέο πιλοτικὸ πρόγραμμα τοῦ Κέντρου, τὸ ὁποῖο φιλοδοξεῖ νὰ καλύψει τὸ κενὸ ποῦ ὑπάρχει στὴν ἑλληνικὴ πραγματικότητα στὸν τομέα τῆς προσωπογραφίας.

Στὴ δεύτερη περίπτωση ὁ Πέτρος Μάτσας παρουσιάζει τὸν κατάλογο τῶν περιοδικῶν τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Κέντρου. Ἡ μελέτη ἐντάσσεται στὸ βασικὸ πρόγραμμα ὑποδομῆς τοῦ Κέντρου "Ἱστορικὴ Βιβλιογραφία τοῦ Νεωτέρου Ἑλληνισμοῦ", παρέχει δὲ τὸ στίγμα τῆς μεθοδολογίας ποῦ ἐφαρμόζεται στὸ πρόγραμμα αὐτό. Στὸν ἴδιο τομέα τῆς Βιβλιογραφίας ἐντάσσεται καὶ ἡ μελέτη τοῦ Δημήτρη Σοφιανοῦ ὁ ὁποῖος παρουσιάζει ἀναλυτικὰ ἀβιβλιογράφητα μόνοφυλλα τῶν μέσων τοῦ 19ου αἰῶνα.

Οἱ ὑπόλοιπες μελέτες δημοσιεύονται στὸ περιοδικὸ κατὰ τὴν χρονολογικὴ σειρὰ τῆς περιόδου στὴν ὁποία ἐμπίπτει τὸ ἀντικείμενό τους:

Τὰ ἀντικείμενα τῶν μελετῶν τῆς Κατερίνας Γαρδῖκα καὶ τοῦ Μενελάου Τουρτόγλου ἀνάγονται στὶς ἀρχὲς τοῦ 19ου αἰῶνα. Καὶ στὶς δύο ἀξιοποιοῦνται πηγὲς τῆς περιόδου αὐτῆς. Στὴν πρώτη ἡ Κατερίνα Γαρδῖκα ἐπισημαίνει ὠρισμένες ὑποθέσεις καὶ ἱστορικὰ καὶ τεχνικὰ προβλήματα ποῦ θέτει τὸ ὕλικὸ τεσσάρων μικρῶν κωδίκων συλλογῆς φόρων καὶ δανείων στὴν Καρὺταινα στὸ διάστημα 1817-1821 ἀπὸ τὸ ἀρχεῖο τῆς οἰκογενείας Δεληγιάννη, καὶ ἀναλύει τοὺς τρόπους μὲ τοὺς ὁποίους τὰ ἀντιμετωπίζει. Στὴ μελέτη τοῦ Μενελάου Τουρτόγλου ἀναλύονται βασικὰ νομοθετήματα τῆς Κυβερνήσεως Καποδίστρια, ἀναγκαῖα γιὰ τὴν κάλυψη νομοθετικῶν κενῶν στὸν τομέα τῆς δικαιοσύνης, συγχρόνως δὲ παρουσιάζεται τὸ ἐπίπεδο τῶν ἀπονεμόντων δικαιοσύνη κατὰ τὴν ἐποχὴ αὐτή.

Οἱ μελέτες τοῦ Ἀριστείδη Στεργέλλη καὶ τῆς Ἑλένης Μπελιᾶ ὁμαδο-

ποιούνται υπό τὸ ἀντικείμενο παιδεία. Ἐντάσσονται μὲν στὸν εὐρύτερο σκοπὸ τοῦ Κέντρου, ἀλλ' ἀπηχοῦν κυρίως τὰ ἐρευνητικὰ ἐνδιαφέροντα τῶν συντακτῶν τους. Στὴ μελέτη τοῦ Ἀριστείδη Στεργέλλη ἐκτίθενται οἱ δραστηριότητες τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου Κωνσταντινουπόλεως γιὰ τὴν ἐκπαίδευση στὰ πλαίσια τῆς δράσεως συλλογικῶν φορέων τῆς ἐποχῆς γιὰ τὴν πνευματικὴ ἀνάπτυξη τοῦ ἀλυτρώτου ἑλληνισμοῦ. Ἡ Ἑλένη Μπελιᾶ παρακολουθεῖ τὴν πορεία τῆς λειτουργίας τῶν Ζαριφείων Διδασκαλείων Φιλιππουπόλεως (1875-1906) συνεξετάζοντας τὴ διάσταση ποῦ εἶχε λάβει ἡ ἐκπαίδευση ὡς μέσον γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση ἐθνικῶν ἀνταγωνισμῶν καὶ ὡς παράγων ἀλυτρωτικῆς πολιτικῆς.

Ἡ ἐρευνα καὶ μελέτη τῆς περιόδου ποῦ συμπίπτει μὲ τὸ Β' παγκόσμιο πόλεμο καὶ τῆς περιόδου ποῦ τὴν ἀκολούθησε ἀποτελεῖ οὐσιαστικὸ μέρος τοῦ προγραμματισμοῦ τοῦ Κέντρου ἀπὸ τὸν Πρεβελάκη. Ὁ προγραμματισμὸς αὐτὸς ἀποτυπώνεται στὴ συγκρότηση ἐξειδικευμένης βιβλιοθήκης καὶ ἀρχαιολογικῆς μονάδας, στὸν καταρτισμὸ βιβλιογραφίας, στὴν ἐκπόνηση σχετικῶν ἐρευνητικῶν προγραμμάτων. Στὰ πλαίσια τοῦ ἐρευνητικοῦ αὐτοῦ ἀντικειμένου τοῦ Κέντρου, ἀλλὰ καὶ τῶν προσωπικῶν ἐνδιαφερόντων τῶν συντακτῶν τους, ἐντάσσονται οἱ μελέτες τοῦ Χρήστου Λούκου, τοῦ Σωτήρη Ριζᾶ, τοῦ Εὐθυμίου Σουλογιάννη καὶ τῆς Μαρίας Σπηλιωτοπούλου.

Με ἀντικείμενο τοὺς θανάτους ἀπὸ πείνα στὴ Συροῦ κατὰ τὴν Ἰταλικὴ Κατοχή (1941-1944) ὁ Χρήστος Λούκος ἀναζητᾷ τὰ αἴτια ποῦ προκάλεσαν τὸ φαινόμενο, καὶ ἀνιχνεύει τὶς σχετικὲς κοινωνικὲς ἀντιδράσεις καὶ συμπεριφορὲς τῶν δύο κοινοτήτων: τῆς καθολικῆς καὶ τῆς ὀρθόδοξης.

Ἡ μελέτη τοῦ Σωτήρη Ριζᾶ βασίζεται σὲ ἀρχαιολογικὸ ὑλικὸ τοῦ Foreign Office, τὸ ὁποῖο ἀπόκειται σὲ μικροταινίες στὸ Κέντρο. Εἰς αὐτὴν ἐξετάζονται οἱ παράγοντες οἱ ὁποῖοι συνετέλεσαν στὴ διαμόρφωση τῆς βρετανικῆς πολιτικῆς στὸ Κυπριακὸ κατὰ τὸ διάστημα 1940 - 1946.

Ὁ Εὐθύμιος Σουλογιάννης ἐξετάζει τὴ δραστηριότητα τοῦ Συνδέσμου Ἑλλήνων δημοκρατικῶν τῆς Αἰγύπτου τὸ 1945 στὴν προσπάθεια γιὰ τὴν ἀποκατάσταση τῆς δημοκρατίας στὸ ἑλληνικὸ κράτος. Ἡ μελέτη συνδέεται καὶ μὲ τὴν ἱστορία τοῦ ἀποδήμου Ἑλληνισμοῦ, ἀντικείμενο ποῦ ἀπασχολεῖ συστηματικὰ τὸ συντάκτη τῆς.

Ἡ Μαρία Σπηλιωτοπούλου παρουσιάζει δύο ἡμερολόγια τοῦ ἐμφυλίου πολέμου, 1947-1948. Ἀπὸ τὴν ἀνάλυση τῆς προσωπικῆς μαρτυρίας τῶν συντακτῶν τῶν ἡμερολογίων προκύπτει ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖο βιώνουν τὸν ἐμφύλιον δύο ἄνθρωποι ποῦ βρέθηκαν σὲ ἀντίθετα στρατόπεδα, τρόπος ἀπὸ τὸν ὁποῖο ἀνιχνεύεται ἡ ἄλλη διάσταση τῆς ἱστορικῆς μαρτυρίας.

Ἡ μελέτη τοῦ Γιώργου Πρεβελάκη ἐντάσσεται στὸν τομέα Γεωγραφία. Εἰς αὐτὴν παρακολουθεῖται τὸ φαινόμενο τῶν διασπορῶν ὡς γεωγραφικὸ σύστημα. Ἐξετάζεται ἡ ἐξέλιξη καὶ ὁ ρόλος τους στὸ σύγχρονο ἐνοποιούμενο κό-

σμο, ιδιαιτέρως δὲ ἐπισημαίνονται τὰ ζητήματα στὰ ὅποια καλεῖται νὰ ἀνταποκριθεῖ ἡ σύγχρονη ἑλληνικὴ διασπορά.

Τέλος πρέπει νὰ γίνει εἰδικὴ μνεία στὴ συγκυρία ὅτι στὸν τόμο δημοσιεύονται μελέτες πὺν παρέχουν στοιχεῖα πὺν συγκροτοῦν τὴν προσωπικότητα τῶν δύο ἀνδρῶν οἱ ὅποιοι προσδιώρισαν τὴ φυσιογνωμία τοῦ Κέντρου: τοῦ Κωνσταντίνου Ἀμάντου καὶ τοῦ Ἐλευθερίου Πρεβελάκη. Στὴν ἔμπνευση τοῦ Ἀμάντου ὀφείλεται ἡ ἴδρυση τοῦ Κέντρου· ὁ Πρεβελάκης τὸ ὠργάνωσε καὶ ἔθεσε τὶς βάσεις τοῦ ἐρευνητικοῦ προσανατολισμοῦ του. Στὴν πρώτη περίπτωση ἡ Ἐλισάβετ Κοντογιώργη ἀναλύει τὸν προβληματισμὸ τοῦ Κωνσταντίνου Ἀμάντου γιὰ τὸν ἐκσυγχρονισμὸ τῆς ἑλληνικῆς ὑπαίθρου κατὰ τὴν περίοδο τοῦ Μεσοπολέμου, συνεξετάζοντας τὰ κίνητρα τῆς ἱστοριογραφικῆς του παραγωγῆς καθὼς καὶ τὸ ἰδεολογικὸ της ὑπόβαθρο. Στὴ δεύτερη περίπτωση ἐντάσσονται οἱ βιοματικὲς μαρτυρίες τοῦ Γιώργου Ἀλισανδράτου καὶ τῆς Μάρως Πρεβελάκη γιὰ τὸ Λευτέρη καὶ τὴ Λιλὴ Πρεβελάκη. Ὁ Γιώργος Ἀλισανδράτος παρουσιάζει τὸν Πρεβελάκη ὅπως τὸν ἔζησε στὴ φιλικὴ συντροφιά πὺν ἔκαναν τὰ τρία ζεύγη Λευτέρης καὶ Λιλῆ Πρεβελάκη, Κώστας καὶ Ξένη Μανιαδάκη, Γιώργος καὶ Τασία Ἀλισανδράτου. Ἡ Μάρω Πρεβελάκη καταθέτει τὴ βιοματικὴ της μαρτυρία γιὰ τὸν Πρεβελάκη ὅπως τὸν ἔζησε μέσα ἀπὸ τὴν τρυφερὴ σχέση πὺν εἶχαν, ἀφού ὁ Λευτέρης καὶ ἡ Λιλὴ τὴν ἐνοιωθαν κόρη τους καὶ ἐκεῖνη τοὺς ἐνοιωθε γονεῖς. Ἐντάσσεται ἐπίσης ἡ προσπάθεια τοῦ Χρήστου Λούκου νὰ σκιαγραφήσει τὸν Ἐλευθεριο Πρεβελάκη με ἀφετηρία στοιχεῖα ἀπὸ τὸ προσωπικὸ του ἀρχεῖο, τὸ ὁποῖο ἐδῶρισε στὸ Κέντρο ἡ Λιλὴ Πρεβελάκη μαζί με τὴ βιβλιοθήκη του.

Εὐχὴ μας εἶναι νὰ εἶναι καλοτάξιδο τὸ περιοδικὸ καὶ νὰ ταξιδεύουμε μαζί του “μὲ λογισμὸ καὶ μ’ ὄνειρο”.

Ἀθήνα, 24 Ἰουνίου 1998

Έλενη Μπελιᾶ